

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Björn Östbring

Andersson, Gunnar, Brante, Thomas & Edling, Christofer (red.), 2014. "Det personliga är sociologiskt: 14 professorer om svensk sociologi", *Sociologisk Forskning*, 51 (3–4).

Anmälan av Benny Carlson

Att som ekonomihistoriker i en statsvetenskaplig tidskrift recensera 14 sociologiprofessorers berättelser om sig själva och sitt ämne kan förefalla en smula äventyrligt. Men eftersom berättelserna ofta handlar om vägval (och därmed om ämnets historiska stigberoende) och gränsöverskridanden är tilltaget måhända förlätligt. Jag kommer i vart fall, för att undvika misstankar om vantolkning, att citera friskt, låt vara att citat alltid är ryckta ur sammanhang.

Låt oss börja med ett upprop. Vilka är de 14? Jo: Göran Ahrne, Boel Berner, Margareta Bertilsson, Ulla Björnberg, Thomas Brante, Hedvig Ekerwald, Rosmari Eliasson-Lappalainen, Johanna Esseveld, Bengt Furåker, Staffan Lindberg, Gunnar Olofsson, Sune Sunesson, Göran Therborn och Karin Widerberg. De 14 utgör ett snitt ur den mäktiga 40-talistgenerationen, födda mellan 1939 och 1949. När volymen publicerades var genomsnittsåldern 70 år och alla har i dag fallit för 67-årsstrecket. De har i snitt varit verksamma som sociologer i närmare 50 år och bär alltså tillsammans på nästan 700 års erfarenhet av sitt ämne från olika universitet (med viss tyngdpunkt i Lund).

Om man skulle fråga mannen eller kvinnan på gatan vad sociologer sysslar med torde svaret bli klassanalys. Mot den bakgrunden kan man inte undgå att förvånas över att de 14 i sina biografier är så obenägna att redovisa

klassbakgrund. Endast sex av dem ger några ledtrådar. Brante kom från medelklass, fadern överläkare; Ekerwald växte upp på landet, båda föräldrarna filosofie magstrar; Eliasson-Lappalainen var "lantis" från icke-akademisk miljö; Furåker kom från konservativ landsbygds- och småstadsmiljö; Lindberg växte upp i en prästgård i en by på landet; Olofssons föräldrar var lanthandlare. Det är allt. Varpå kan denna diskretion bero? Det kan väl ändå inte in i våra dagar finnas någon som skäms för sin klassbakgrund? När det begav sig för 40-talisterna, under studentrevoltens glada dagar för 50 år sen, ville ju alla så förtvivlat gärna komma från arbetarklass.

Därmed är vi inne på ett ämne som genomsyrar nästan alla berättelserna – förhållandet mellan politik och vetenskap. De på 1960-talet unga 40-talisterna drogs som malar till ljustet från brinnande barrikader och hamnade så småningom i den ideologiproducerande hetluften i akademien och medierna. Sociologin med dess betoning av kollektiv baserade på klass, kön och etnicitet blev ett förstahandsval. Några utdrag ur berättelserna: Ahrne "hade inspirerats av marxistisk inriktad sociologi och samhällsvetenskap" (s. 252). Bertilsson var "inte vidare politiskt aktiv" men "jublade och dansade" när studenterna i Santa Barbara satte fyr på en bank (s. 39, 43). Björnberg påverkades "starkt av studentupproren, vänster rörelsen och politiseringen inom sociologin i slutet av 1960-talet" och konstaterar: "'Den rätta sociologin' var då den som utgick från marxistisk teori" (s. 210–211). Brante förhöll sig inledningsvis "tämmligen perifer till både vänstern och akademien" men medverkade i alla fall, liksom flera andra, i vänstertidskrifter som Häften för kritiska studier och Zenit (s. 140). Ekerwald arbetade till en början "mer

med politik än med studier” (s. 80). Eliasson-Lappalainen nöjer sig med ett kort: ”Och Marx naturligtvis.” (s. 58). Med tillägg att teoretiker som Althusser och Poulantzas kom in i hennes liv. Esseveld deltog under sin tid i USA flitigt i en grupp där ”de flesta var marxister [...] och en mindre andel var socialistiska feminister” (s. 164). Furåkers val av avhandlingsämne ”hade mycket att göra med det nyväckta intresset för marxismen” och han konstaterar att Marx blev “[f]örgrundsgestalten för många yngre sociologer” (s. 96, 99). Lindberg minns att 68-rörelsen ”styrde många av oss bort från den amerikanska sociologin och mot marxismen” (s. 188). Olofsson skriver att relationen mellan ”sociologi och marxism blev ett viktigt tema för mig i min avhandling” (s. 24). Therborn startade sin bana inom sociologin ”i första hand som marxistisk teoretiker” (s. 147). Widerberg beskriver sig som ”gammal marxist och feminist” (s. 224). Ett par av forskarna rapporterar smärre avvikelser från den rätta läran: Berner medger att hennes avhandling inte var ”helt i linje med hans [Poulantzas] strukturalistiska marxism” (s. 133) och Sunesson erinrar sig att han blev ”utkastad ur förbundsstyrelsen (‘centralkommittén’) i Vänsterns ungdomsförbund. Orsaken: högeravvikelse” (s. 118).

Finns det då inga över tid avvikande röster? Har inte inställningen till politik och vetenskap blivit mer balanserad med ökad ålder och erfarenhet? Jo, kanske. Esseveld förklarar att hon gjort ”en tydlig skillnad mellan mitt deltagande i sociala rörelser, min forskning och mitt deltagande i den akademiska världen” (s. 162). Ahrne och Furåker har med tiden kommit fram till att det behövs armlängds avstånd till politiken. Ahrne: ”För att sociologin och all samhällsvetenskap ska få något långsiktigt värde måste vi som sysslar med samhällsforskning försöka distansera oss från tillfälliga politiska konjunkturen” (s. 260). Furåker: Förhållningssättet till Marx är inte lika vördnadsfullt som tidigare. [...] Sätillvida har det skett en sekularisering som är en i grunden sund utveckling” (s. 102).

En utsaga av Lindberg får en att undra, när han skriver om ”40-talistgenerationens

splittring i ett slags ’vänster- och högerläger’” (s. 194). Om nu de 14 har tillhört vänsterlägret – var finns representanterna för högerlägret? Hur har urvalet till denna skrift gått till?

En till de ideologiska åsiktsnyanserna angränsande strid har gällt metoderna. Den striden tycks numera bilagd. Ahrne: ”Det är positivt att skyttegravskriget och misstänksamheten mellan dem som förespråkar kvantitativa respektive kvalitativa metoder har lagt sig och att det finns en insikt om att alla typer av metoder behövs” (s. 263). Metodfrågan är, med Olofssons ord, ”bortom ont och gott”, avhängig det problem man försöker lösa (s. 27). Vissa knutar återstår uppenbarligen att lösa. Ekerwald kommer med ett gott råd: ”Jag önskar att vi sociologer skriver så rakt och enkelt som det är möjligt” (s. 93). Det verkar vara en from önskan med tanke på att franska teoretiker som Foucault och Bourdieu är husgudar. Som Björnberg konstaterar ”blev de vetenskapliga texter som producerades mer teoretiska och svårtillgängliga för folk i allmänhet” (s. 212).

Huruvida folk i allmänhet (eller en ekonomihistoriker i synnerhet) kan begripa vad sociologerna sysslar med verkar vara en fråga som hänger i luften även bland sociologer. ”De flesta vanliga människor utan anknytning till akademiska studier verkar inte veta vad sociologi handlar om”, skriver Lindberg men tillägger några sidor senare: ”Som sociolog behövde man inte förklara vad man höll på med” (s. 182, 189).

Åsikterna om vad sociologi är går emellanåt isär på ett märkligt sätt. Enligt Therborn är sociologi ”främst en socialdemokratisk statsmannavetenskap” (s. 154). Enligt Berner kan sociologi ”behandla det mesta i samhället” (s. 134) och Lindberg instämmer: sociologi kan ”i princip handla om vad som helst” (s. 181). Den senare tolkningen verkar dominera eftersom fragmentering är en fråga som sysselsätter de flesta av de 14.

Sunesson beskriver, med hänvisning till Olofsson, sociologin som ”samhällsvetenskapens moder” (s. 117). Det verkar alltså som

om denna moder nedkommit med en så riklig avkomma att sociologerna i dag – åtminstone många av professorerna – är allvarligt bekymrade. Ahrne tycker att fragmenteringen är olycklig eftersom sociologer har ”särskild kompetens i att hantera och jobba med teorier” och behöver ”utveckla en starkare generell grund för att kunna stå sig mot andra typer av samhällsvetenskapliga förklaringsmodeller” (s. 261). Bertilsson menar att den långt drivna specialiseringen ”har urholkat värdet av den sociologiska disciplinen som en sammanhållande enhet” (s. 53). Brante anser ”att fragmenteringen av ansatser försvårar kumulativiteten” (s. 247). Furåker pekar på fragmentiseringen av teoribildningen och tycker att ”ämnets lyster har därigenom mattats” (s. 103). Andra tar fragmentiseringen med ro. Esseveld: ”I stället för att återgå till att skapa en kärna eller en kanon, ställer jag mig bakom dem som anser att sociologin behöver breddas” (s. 175). Lindberg: ”Fragmentiseringen i sig är inte så konstig. Genom sociologins betoning av sociala relationer och dess dynamik kan den ju faktiskt handla om vad som helst, nästan” (s. 190). Olofsson konstaterar att sociologin fungerat ”som avskjutningsramp för nya forsknings- och undersökningsfält” och ser två alternativa framtidsscenarioer: antingen blir sociologin avlövad eller också återverkar de nya disciplinerna på den: ”Det skulle kunna leda till en vitalisering av ämnet och dess tunga teoretiska apparat” (s. 32–33).

Ett problem, sammanhängande med fragmentiseringen, utgörs av de villkor för meritering som har slagit igenom i de flesta discipliner på senare tid till följd av bl a globaliseringen. De 14 torde tillsammans ha skrivit något hundratal böcker, många på svenska, riktade till beslutsfattare och i någon mån allmänhet. Den tiden är emellertid förbi. Att skriva böcker för den inhemska befolkning som finansierar forskningen är numera mindre intressant för akademiker eftersom de (böckerna) saknar meritvärde. Flera av professorerna är med rätta bekymrade. Berner

finner att forskaren ofta måste ”nischa sig som expert på någon liten bit av verkligheten för att få anslag och citeringar” (s. 139). Björnsson betonar att ”rankingshysterin inom akademisk verksamhet kan leda till en överbetonning av inomakademisk publicering och fragmentisering på bekostnad av spridning av forskning utanför akademien” (s. 214). Brante: ”Hur bra är det att sociologer inriktas på att publicera artiklar i internationella tidskrifter där strikta regler råder vad avser artikelns disposition, referenser, antal ord [...] med mera? Om detta är enda meriteringsnorm och eftersom form påverkar innehåll, finns risken att även den sociologiska forskningen strömlinjeformas” (s. 249–250). Eliasson-Lappalainen är av samma åsikt: ”Det nuvarande meriteringssystemet utgör antagligen ytterligare en risk för ökad strömlinjeformning” (s. 74). Furåker: ”Kraven på internationell publicering i den akademiska världen har förstärkts så att studier författade på svenska nästan inte räknas” (s. 106).

Detta specialnummer av *Sociologisk Forskning* är onekligen värdefullt och intressant för många som befinner sig såväl inom som utom sociologins trollkrets. Som ekonomihistoriker har man lätt att hålla med de 14 professorerna om vad de säger om fragmentisering, metoder och meritering. Däremot kan man ställa sig undrande till deras ensidiga kritik av allt vad marknadsekonomi heter. Allt verkar kretsa kring tillkortakommanden och inget kring åstadkommanden. Den utveckling som ägt rum i västvärlden de senaste 200 åren och som gradvis spridits till övriga världen är ju trots allt otrolig. Om jag får tillåta mig en biografisk notis: min farfar föddes i en backstuga med jordgolv. Sociologerna har verkligen stor bredd. Men hur är det fatt med det historiska djupet? Nåväl, kanske kommer den stora krisen och utplånar det mesta som har åstadkommit så att dansen kring Marx beläte kan börja om igen.

Benny Carlson är professor vid Ekonomisk-historiska institutionen, Ekonomihögskolan vid Lunds universitet. E-post: benny.carlson@ekh.lu.se